

SMIDIGT GRUNDSKYDD

Social- och hälsovårdsorganisationernas riktlinjer
för revidering av grundskyddet

Förord

SOSTE FINLANDS SOCIAL OCH HÄLSA RF och dess medlemsorganisationer har länge varit oroliga för om grundskyddet är tillräckligt och för att förmånssystemet har blivit för invecklat. Behovet av en totalrevision av den sociala tryggheten har också i omfattande grad varit föremål för offentlig diskussion under den senaste tiden. Beslutsfattarna har kommit till insikt om problemen vad gäller den sociala tryggheten och partierna har presenterat egna modeller för en revidering av systemet. Statsrådet har inlett projektet TOIMI2030 för att bereda en totalreform av grundskydd och aktivitet. SOSTE är också representerad i Toimi-projektets parlamentariska uppföljningsgrupp, vars arbete avslutas i februari 2019.

I revideringen av den sociala tryggheten ingår i väsentlig grad att förebygga och minska ojämlikhet. Organisationerna var också representerade i en arbetsgrupp som leddes av professor Juho Saari och som inlämnade en rapport i mars 2018. Viktiga förslag som arbetsgruppen lade fram är att slå samman inkomstöverföringar och tjänster till en mer sporrande helhet samt att samordna arbete och familjeliv i syfte att minska ojämlikhet.

Genom sin verksamhet främjar SOSTE ekonomi av välbefinnande, som har som mål att förbättra människors välfärd, vilket skapar förutsättningar för en hållbar samhällsekonomi och offentlig ekonomi. En viktig del av ekonomi av välbefinnande är ett rättvist, förståeligt och tydligt socialskyddssystem. Det ger människorna tro på en bättre morgondag även när det tillfälligt eller bestående är omöjligt att skaffa sitt uppehälle genom eget arbete. Samtidigt bidrar det till att bygga ett människovärdigt liv, förtroende och en mer välfungerande arbetsmarknad, och därigenom välfärd för alla, inte enbart för dem som får sociala förmåner under en viss tid.

I syfte att delta i diskussion om revideringen av den sociala tryggheten har SOSTE tillsammans med sina medlemsorganisationer upprättat ett utkast till **riktlinjer för utvecklandet av grundskyddet**. Social- och hälsovårdsorganisationerna, bl.a. organisationerna för arbetslösa och personer med funktionsnedsättning samt patient-, äldreomsorgs- och barnskyddsorganisationerna, representerar en bred grupp finländare i olika levnadssituationer.

SOSTEs styrelse utsåg i juni 2017 en styrgrupp bestående av experter från medlemsorganisationerna för att stöda revideringen av grundskyddet och systemet för social trygghet. Ordförande för styrgruppen var Viveca Hagmark från Folkhälsans förbund och vice ordförande Pentti Arajärvi från Centralförbundet för Barnskydd. Sekreterare för gruppen var Anna Järvinen från SOSTE. Övriga medlemmar var Anu Aalto från Finlands Neuroförbund, Anna Cantell-Forsbom från Vanda stad, Egezona Kllokoqi-Bublaku från Servicefacket PAM, Päivi Luna från Finans Finland rf, Jaana Manssila från Talentia, Yrjö Mattila från Socialrättsliga sällskapet i Finland, Anne Mäki från Invalidförbundet, Tarja Pajunen Från Pensionstagarnas Centralförbund PCF rf, Juha Pantzar från Garantistiftelsen, Anneli Pohjola från Lapin sosiaalityrvayhdistys, Riitta Särkelä från Förbundet för mödra- och skyddshem samt Jussi Ahokas, Vertti Kiukas, Anne Perälähti, Erja Saarinen och Aki Siltaniemi från SOSTE.

Ett varmt tack till medlemmarna i styrgruppen för ett aktivt och entusiastiskt arbete. Ett stort tack även till skribenterna av denna rapport – Anna Järvinen, Jussi Ahokas, Aki Siltaniemi, Anne Perälähti och Erja Saarinen, vilka bearbetade materialet och lyckades sammanfatta de viktigaste punkterna i styrgruppens arbete. I rapporten redogörs för organisationernas syn på de viktigaste problemen inom grundskyddet och ges förslag till lösningar på dem. Bland de viktigaste anses en nivåhöjning av grundskyddet samt att ändra systemet så att det blir tydligare och mer förståeligt ur ett mänskligt perspektiv. Det väsentliga vid utvecklandet av förmånssystemet är också att integrera tjänsterna närmare till förmånerna. SOSTE kommer också i fortsättningen att utveckla och precisera sina synpunkter på utvecklingen av grundskyddet tillsammans med sina medlemsorganisationer och andra intressegrupper.

Helsingfors i januari 2019

Viveca Hagmark
styrgruppens ordförande

Vertti Kiukas
generalsekreterare,
SOSTE Finlands social och hälsa rf

Resumé

GRUNDSKYDDETS UPPGIFT är att garantera alla människor rätten till ett gott och människovärdigt liv. Tryggandet av de grundläggande förutsättningarna för livet hör till samhällets basuppgifter på samma sätt som t.ex. tryggandet av äganderätten. Människorna vill vara aktiva samhälleliga aktörer och de bör ha tillräckliga förutsättningar för det. Ett tillräckligt grundskydd främjar människornas handlingskraft och möjligheterna till välbefinnande. Ett tillräckligt grundskydd skapar samhällelig stabilitet, t.ex. genom att stärka jämställdhet, utjämna olika samhälleliga risker och genom att förebygga fattigdom över generationsgränserna. Minskad ojämlikhet och en utjämning av möjligheter och risker stöder samhällsron och ger stabilitet, eftersom de bidrar till att skapa ömsesidigt förtroende mellan medborgarna och stärker förtroendet för samhällets institutioner.

Den sociala tryggheten i Finland är en invecklad helhet av förmåner, skatter och tjänster samt av klientavgifter i anslutning till dem. Det nuvarande grundskyddet motsvarar inte till alla delar människornas varierande och mångskiftande levnadssituationer och inte heller den förändrade arbetsmarknaden. För individen kan den te sig svårförståelig och byråkratisk. Nivån på grundskyddet är lågt och under de senaste åren har det ytterligare skurits ner särskilt med indexnedskärningar och indexfrysningar. På grund av de primära förmånernas låga nivå blir många tvungna att långvarigt ty sig till socialbidrag.

Social och hälsovårdsorganisationerna vill vara med och utveckla socialskyddssystemet så att det så bra som möjligt beaktar olika levnadssituationer och fungerar flexibelt då levnadssituationen förändras. Förslaget utgår från tron på människan: hennes vilja och förmåga att välja lösningar som för livet vidare och vilka systemet möjliggör.

SOSTEs och social- och hälsovårdsorganisationernas förslag till revidering av grundskyddet:

1. Revideringen av grundskyddet inleds omedelbart och görs stegvis

Arbetet med att korrigera klara missförhållanden i förmånssystemet bör inledas genast. Det behövs bl.a. omedelbara förbättringar i grundskyddets nivå. Byråkratifällor kan även börja upplösas utan desto större ändringar i grundskyddets struktur. Mer omfattande revideringar bör göras omsorgsfullt och stegvis utifrån omfattande parlamentariska förberedelser och försök, i vilka man även konsulterat experter, fram till år 2030. Ändringar i förmånssystemet bör granskas övergripande och i planerna bör samverkan av olika åtgärder beaktas.

2. Grundskyddets nivå höjs långsiktigt

Målet för revideringen av grundskyddet bör vara att minska ojämlikhet och fattigdom. Förbättrandet av nivån på grundskyddet inleds med att till fullt belopp kompensera de indexnedskärningar och indexfrysningar som har gjorts efter 2015. Nivån på dagpenningar till minimibelopp förenhetligas. Efter det höjs grundskyddet gradvis till en nivå enligt referensbudgeter med en skälig miniminivå. För att förmånerna inte längre ska ligga efter den allmänna kostnadsutvecklingen, binds alla förmåner till index. Beskattningen av förmånerna granskas jämsides med utvecklingen av förmånssystemet.

3. Målet är ett tydligt system med tanke på individen

De viktigaste kraven på förmånssystemet är att det är förståeligt och tydligt. Ur individens synpunkt är det väsentliga att det är lätt att ansöka om en förmån och att beslutet är tydligt och kommer snabbt. Systemet utvecklas så att förmåner i fortsättningen kan sökas i en enda applikation som styr människorna till de förmåner och tjänster som de är berättigade till i sin aktuella levnadssituation. Alla kan emellertid inte sköta sina ärenden via e-tjänster och de kan även i övrigt behöva handledning och rådgivning. I sådana situationer behöver det även finnas möjlighet att få personligt stöd. Kunden får ett beslut och det innehåller samordnat de förmånsslag som av olika orsaker utbetalas. Beslutet bör vara entydigt så att grunderna för beslutet är lätta att förstå och mottagaren vid behov kan överklaga det.

Utbetalningen av en förmån fortsätter oavbruten och eventuella utjämningsposter mellan olika tillgångsslag ska beaktas inom systemet.

4. Förenklingen av förmånssystemet inleds genom att förenhetliga åldersgränser samt familje- och inkomstbegreppen

Förutom att förmånssystemet görs tydligare genom att göra ansöknings- och utbetalningsprocesserna smidigare med tanke på förmånstagarna, utreds även möjligheterna att förenhetliga de olika begreppen som används vid beräkningen av förmånerna. Skillnader finns bland annat vad gäller barnens åldersgränser, definitionen av begreppen familj, hushåll och inkomst samt i behovsprövningen. Genom att förenhetliga dessa begrepp kan man uppnå ett tydligare system, där skillnader närmast skulle förekomma i skyldigheterna och tjänstelöftena i anslutning till förmånerna. Det kan emellertid vara arbetsamt att ändra enskilda beräkningsgrunder, eftersom ändringarna kan ha många slags korsverkningar. Det behövs ett omfattande utredningsarbete, inom ramen för vilket det fastställs till vilka delar de begrepp som används i beräkningen av förmånerna kan förenhetligas och i vilka situationer det är ändamålsenligt att bibehålla olika begränsningar.

5. Målet är ett smidigt grundskydd i förändrade levnadssituationer

SOSTEs och social- och hälsovårdsorganisationernas långsiktiga vision är ett smidigt grundskydd, som bättre än det nuvarande systemet beaktar många olika stödbehov. Ett smidigt grundskydd innebär ett oavbrutet stöd då bl.a. studier, arbete, sjukdom, arbetslöshet och föräldraledighetsperioder följer på varandra. Systemet ska också bestående stöda personer med funktionsnedsättningar eller sjukdom genom att möjliggöra en smidig övergång när det t.ex. sker förändringar i arbets- och funktionsförmågan.

Förmånerna kommer även i fortsättningen att vara orsaks- och individanknutna med beaktande av individernas olika behov, såvida det inte finns klara grunder för någonting annat. Orsaksgrunderna granskas emellertid så att det ska uppstå så få förlorare som möjligt och att systemet smidigare än tidigare ska beakta människornas levnadssituationer och de ändringar som sker i dem. Samtidig ska rätten till tjänsterna i anslutning till förmånerna stärkas så att människorna i fortsättningen mer flexibelt än för närvarande får tjänster som motsvarar deras levnadssituation. Systemet ändras så att det ger mer möjligheter och innehåller mindre sanktioner bl.a. så att karenserna i arbetslöshetsskyddet avkortas och delaktighet belönas.

Tryggheten för grupper som behöver särskilt stöd bör säkras med olika bidrag, så att personer med funktionsnedsättningar och barnfamiljer med

små inkomster får en tillräcklig försörjning. Särskild uppmärksamhet bör fästas vid de individer som har ett fortlöpande behov av stöd. Förmåner och arbetsinkomster bör sammanjämkas smidigare än för närvarande. Önskvärt är att behovet av förmåner gradvis minskar i takt med att mängden arbete ökar på så sätt att en ökad mängd arbete är så lönsamt som möjligt.

6. Smidigt grundskydd är en välfärdsinvestering

Då systemet för social trygghet och grundskyddet förnyas utifrån de presenterade målen, kan systemets totalkostnader stiga på kort sikt. Social- och hälsovårdsorganisationernas tanke är emellertid att ett mer välfungerande förmånssystem och ett starkare grundskydd på lång sikt ska leda till att allt färre personer har behov av sociala förmåner i sin försörjning.

Den positiva effekten på funktionsförmågan, delaktigheten på arbetsmarknaden och därigenom på nationalinkomsten samt å andra sidan ett minskat behov av dyra korrigerande social- och hälsovårdstjänster, av långvariga kundrelationer inom utkomstskyddet samt av utgifter för behandlingen av andra sociala problem innebär att de ändringar som social- och hälsovårdsorganisationerna föreslår kan ses som investeringar ur den offentliga sektorns synvinkel. Då intäkterna av investeringarna i sista hand realiseras i form av ökat välbefinnande bland människorna, kan ett smidigt grundskydd ses som en lönsam välfärdsinvestering.